

B) NUME DE ANIMALE

Era natural ca în cadrul Chestionarului IV al Muzeului Limbii Române, prin mijlocul căruia se urmărea adunarea materialului contemporan de nume proprii, să se formuleze întrebări și în privința numelor care se dau animalelor. Răspunsurile primite din Țara Oltului sunt și în privința aceasta mulțumitor de bogate. Nu ne putem mulțumi totuși să expunem în paginile de mai jos numai materialul cuprins în răspunsurile la acest chestionar, așa cum din nefericire a făcut, acum de curând, în mod cu totul lamentabil, Mario Ruffini, docent de limba română și lector la Universitatea din Torino ¹⁾, ci am căutat să completăm acest material, spicuiind și pe acela cuprins în alte răspunsuri la alte chestionare de ale Muzeului. Am cules material bogat din răspunsurile la *Chestionarul I, Calul* (Cluj, Tip. Ardealul, 1922): chestiunile Nr. 62, 63; *Chestionarul V, Stâna, păstoritul și prepararea laptelui* (Cluj, «Ardealul», 1931): chestiunea Nr. 76. Am ținut seama de asemenea de materialul cules de către anchetori pentru Atlasul Linguistic al României, cu chestiunile nr. 5328, 5329 (oi); 5491, 5492 (cai); 5493, 5494 (iepe); 5541, 5543, 5545 (boi); 5542, 5544, 5546 (vaci); 5704, 5705 (găini); 6037, 6038 (câni). O îmbogățire remarcabilă a materialului cuprins în izvoarele de mai sus mi-au oferit-o — prin bunăvoința inimosului profesor V. Literat — elevii din clasele superioare ale Liceului «Radu-Negru» din Făgăraș, care mi-au comunicat material foarte bogat ca răspuns la un mic chestionar pe care l-am alcătuit numai pentru dânșii.

* * *

¹⁾ *Contributo all' onomastica degli animali domestici del distretto di Fărăgaș* (sic! p. Făgăraș), în «Archivum Romanicum», XVII, 1933. Cf. recensia din «DR.», VII, pp. 400—402.

Îndeletnicirea destul de intensă cu creșterea vitelor și cu păstoritul la populația sătească din Țara Oltului impune o atenție cu totul specială materialului de nume de animale din această regiune. Nu are importanță păgubitoare pentru noi dacă aceste nume sunt în cea mai mare măsură streine ca origine, mai ales ungurești. În adevăr, acest element a imbibat profund sistemul de denotație a unor categorii de animale domestice, cum ar fi caii, câinii, pisicile, și în măsură mai redusă și cornutele. Găsim totuși, pentru numirea animalelor din toate categoriile de mai sus și nume neoaș românești. Întrăurirea streină, aici, în domeniul atât de românesc al păstoritului și al creșterii vitelor, își are explicația în tendința de modernizare a numelor, care nu se remarcă numai în lumea numelor de persoană ci, chiar mult mai remarcabil, și în sistemul de denotație a animalelor. Alături de forme de origine românească, cum sunt numele date după zilele săptămânii (*Lunăia, Mrtóiu, Miercureána, Joián, Vinerica, Sâmbeteána, Dumán*), după culoarea părului (*Alba, Băla, Bredzu, Muraș*, etc.), după alte particularități fizice (*Bucălaia, Flócea, Mândreána, Plétea*), sau după nume de animale (*Córbu, Léu, Lupu, Úrsu*, etc.), găsim în mare măsură nume de origine streină, ca *Bátor, Bóboboș, Bódor, Cáila, Céndea, Chéșa, Cilog, Dáru, Foácu, Físcu, Iámbor, Réndea, Șárga, Séchea, Sémeș, Silea, Șugar, Vidam*, etc., la care se alătură apoi numele date după numele de persoană de origine streină, ca *Ándraș, Ghiúri, Pișta*, etc.

Bogăția de nume de animale de origine streină nu poate fi un indiciu că Românii din Țara Oltului sau de aiurea n'au cunoscut nume românești de animale, mai numeroase decât acelea (tot românești) pe care le cunosc astăzi și că ar fi învățat dela streini îndeletnicirea cu creșterea vitelor. Au împrumutat numele streine pentru motivul că fiind neînțelese de dânșii prezentau o notă mai particulară și se bucurau astfel de mai mult prestigiu. Evident, numele streine se datoresc în mare măsură și împrejurărilor economice și culturale. Ele au radiat dela oraș sau dela « curțile » bogătașilor de altă limbă. Vecinătatea Secuilor, de asemenea, trebuie să fi ușurat mult introducerea numărului mare de nume de

animale de origine ungurească în Țara Oltului. Ceea ce a contribuit însă în cea mai mare parte la introducerea elementelor streine, a fost de sigur silința localnicilor de a-și îmbunătăți rasa animală indigenă prin înlocuirea ei cu rase mai bune, răspândite de prin secolul trecut de așezăminte agricole oficiale. Calul, vaca, boii, aduși la târg din regiuni îndepărtate și cumpărați aici de crescătorul român, duceau în satul românesc numele sterin, care prin imitație era dat de localnici și produselor animale indigene. Nu ne surprind apoi numeroasele nume streine pe care țărani români le dau cailor. Cei mai pricepuți și cei mai căutați vizitii, în Ardeal, au fost și sunt încă Secuii.

Dintre toate animalele care constituie bogăția unei gospodării din Țara Oltului, oile — care sunt și cele mai numeroase — primesc mai rar nume proprii. Acolo, oile se cresc de obicei în turmă și păzitorul lor, ciobanul, nu are nici puțința și nici nevoia să le cunoască și să le strige după nume. Nu e de mirare deci că unii din membrii corespondenți ne scriu că «oile n'au nume» (6, 11, 13, 26, 27, 33, 35, 38, 49, 51, 61). Dacă vom întâlni totuși, mai jos, câteva nume de oi, ele se datoresc de sigur gospodărilor mai săraci cu oi mai puține. În cazuri izolate și ciobanii dau câte un nume oilor care se remarcă printr'o particularitate de ordin fizic sau după năravuri. Corespondenții ne informează că sunt și alte animale de casă, cărora nu li se dă totdeauna un nume. Astfel tauri (2, 5, 16), bivoli (26), bivolițe (35, 46), măgari (5, 11), capre (2, 5, 11, 17, 19, 35, 52, 57, 58), porci (2, 5, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 17, 19, 21, 22, 24, 25, 26, 29, 35, 38, 39, 42, 43, 45, 48, 49, 57, 58, 59, 61), pisici (5, 11, 12, 17, 22, 26, 29, 35, 43, 52, 58), cocoși (2, 5, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 22, 24, 25, 26, 29, 30, 35, 38, 42, 43, 48, 49, 51, 52, 57, 58, 59), găini (5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 19, 21, 24, 25, 35, 38, 42, 45, 49, 51, 57, 58, 59, 61), curci (2, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 22, 24, 25, 26, 33, 35, 38, 39, 42, 43, 45, 48, 49, 51, 52, 57, 58, 59, 61), găște și rațe (idem). În unele cazuri numele există, dar cel chestionat de membrul corespondent nu-l cunoaște. Astfel pentru tauri (61),

măgari (2, 6, 8, 35), oi (30), capre (5, 12, 61), pisici (8, 57). Dacă din unele localități corespondenții nu ne comunică nume de animale, cauza e că acolo țăranii nu cresc asemenea animale. Astfel, nu se găsesc tauri (29), boi (10, 14, 24, 25, 26, 27, 43), vaci (10, 14), bivoli (2, 13, 16, 19, 22, 24, 25, 26, 29, 30, 39, 42, 43, 45, 48, 49, 51, 52, 57, 58, 59, 61), măgari (10, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 22, 24, 25, 26, 29, 38, 39, 42, 43, 45, 48, 49, 51, 52, 57, 58, 59, 61), oi (57, 58), capre (1, 2, 8, 10, 13, 14, 16, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 51).

Criteriile după care se aleg numele ce se dau animalelor sunt aceleași pe care le-am remarcat la supranume și într-o măsură, la numele de botez. Numele de animale, în cea mai mare parte, sunt evolute la această funcțiune dela adjective sau apelative din graiul comun, atunci când nu sunt nume de persoană sau nume proprii de animale, luate din limbi streine.

Se observă în răspunsurile corespondenților că « la cai și câni se dă numele după culoare » (2), « după culoare sau după oameni » (sic!) (7). Oile (8) și găinile (2) se numesc tot după culoare. Adesea, numele se dau « după locul ce-l ocupă în jug »¹⁾ — ne găsim aci în fața unei interesante substituiri de sens — « după ziua în care s'a născut » animalul, « după fire » (6); « bivolițele sunt numite după proveniență » (8), « pisicile după nume de fete, cotoii după nume de băieți » (2). Uneori, ca și la numele de botez, « numele se dau după mamă » (63). « Bivolițele sunt numite după zilele săptămânii sau după sărbătorile în preajma cărora s'au născut: *Florica* (născută la Florii), *Rujana* (la Rusalii) » (27). E interesantă informațiunea: « când vacile sunt puse la jug, au numirea ca și boii » (32). Astfel se explică de ce în unele localități se dau vacilor nume ca *Cendea*, *Mișca*, *Rendrea*, când asemenea nume se dau, în general, obișnuit la boi. Probabil tot din pricina

¹⁾ Astfel « boul din stânga se cheamă de obicei *Rendea* » (21); « *Cendea* și *Iambor* sunt boii din stânga » (2); « numele *Rendea* și *Cendea* ale boilor și vacilor sunt după locul unde sunt înjuțați. Tot așa la bivoli: *Loamba* e cel din stânga, *Șugar* e cel din dreapta » (27).

aceasta se dau și boilor nume ca *Florica*, *Joiana*, când aceste sunt obișnuite pentru vaci.

Nu ne mai oprim la numeroasele cazuri când vacile și boii sunt numiți cu aceleași nume și când nu putem preciza dacă numele de vacă e mai vechiu și cel veritabil sau cel de bou, ca în cazul lui *Silea*, etc.

E interesant să remarcăm că deși există în unele localități tendința să se dea vacilor și boilor puși la jug aceleași nume (cf. *Rendea*, *Cendea*, etc.), simțul limbii creiază totuși în alte localități forme morfologice destinate pentru numirea femelei și a masculului: pentru numirea masculului se masculinizează numirea femelei sau invers. Dăm aci numai exemple ca: *Mișca*, obișnuit ca nume de bou, bivol, cal, după ce a ajuns să se dea și femelei, pentru numirea masculului s'a creat o formă nouă *Mișcu*, *Loamboș*, *Loambu* n. de bou și bivol, a fost femininizat, *Loamba* și dat femelei. Numele de câne *Nero*, femininizat se dă și la cățea, *Nera*. Uneori dubletele de felul acesta pot să aibă origini diverse, ca în cazul *Mina*, n. de cățea și *Minu* n. de taur, *Pița* n. de scroafă și capră și *Pițu* n. de cal, etc.

Atragem atenția asupra faptului că în dese cazuri același nume se dă, în aceeași localitate la mai multe categorii de animale: *Bălana*: iapă și vacă (5, 27, 38); *Boandi* cal, bou (58); *Carol* taur, bivol (48); *Ghiță* bou, pisic (31); *Ioanci* taur, cal (45), *Rudi* cal, bou (63), etc.

* * *

1. Am văzut mai sus (p.22-23) că în anumite regiuni, prin simbolism fonetic, copiii născuți în anumite zile sau luni, primesc anumite nume de botez, care indică ziua sau luna nașterii. Această legătură, care se face între numele zilei și numele de botez se datorește unui vechiu obicei românesc, care azi se mai menține viu mai ales în sistemul de denumire a animalelor. În Țara Oltului, ca și în alte regiuni românești, e foarte răspândită datina de a numi vitele după ziua în care s'au născut. Astfel: *Lunăia*, *Lunica*, *Lunoiu*, *Mărțăia*, *Mărțoiu*; *Miercureâna*, *Miercureân*, *Miercurica*, *Miercuricea*;

foià, foiána ; Vinereà, Vinereána, Vinereán, Vinerica ; Sâmbeteánă, Simbeteán, Sâmbetína ; Dumánă, Dumánica, Domníca.

După numele sărbătorii: *Flórea, Floórea, Florica, Paștína.*

2. Următoarele adjective indicând aspectul fizic: colorarea părului, lânii și a penelor animalelor stau la baza unor numeroase nume de animale: *alb, băl, bălțat, brăzdat, breaz, galbin, geușă, griv, laiu, muced, murăș, murg, negru, oacăr, pintenog, peștriș, roib, roșu, roșcat, sein, sur, tântat, vânăț ; ung. b a r n a : brun, k e s e = bălțat, d e r e s — cu părul roșu amestecat cu alb, f a k o = galben cenușiu, s á r g a = galben, s z ü r k e = sur.*

Remarcăm și aici, ca de altfel și la alte categorii de nume, o mare bogăție de derivate.

3. O particularitate fizică indică și nume ca: *Bârzulie, Bârzúia* (pentru care cf. expresia *cu coada bârzoiu*, cf. verbul *a se bârzoia* = a se umfla în pene), *Bércu* (< *berc* = cu coada scurtă, fără coadă), *Bóboș* (ung. *b o b o s* = moțat), *Bódor* (= creț), *Buhoása* (cf. *Bârzúia*), *Buzata, Cáila* (= ung. *k a j l a* = cu carne întoarse), *Cârna, Cino* (= ung. *c s i n o s* = frumușel), *Cióntu, Ciútu, Cornúta, Flócea, Goláșa, Lânoasa, Láteșu*, etc.

4. Nume date după temperament, năravuri: *Argoș* (ung. *h a r a g o s* = « irascibil »), *Bátor* (ung. *b á t o r* = « curajos »), *Béchiar* (ung. *b e t y á r* = « tâlhar »), *Céndea* (ung. *c s e d e s* = « blând »), *Físcu* (ung. *f i c z k o* = « flăcău »), *Haidúcu, Hóțu, Iámbor* (ung. *j a m b o r* = « blând »), *Istețu, Ĵméchera, Mozóc, Réndea* (ung. *r e n d e s* = « ordonat »), *Sémeș* (ung. *s z e m e s* = « deștept »), *Vidam* (ung. *v i d a m* = « voios »), *Viteázú*, etc.

5. Următoarele nume indică soiul (rasa) sau originea: *Hárseneána, Mărgineána, Mocána, Nónius, Pădureána, Pumi, Seceleána, Șvaița, Țăgărina, Țurcana.*

6. Prin asemănare cu o notă caracteristică (temperament, culoare) a altor vietăți (animale, păsări), se dau următoarele nume: *Căpreána, Căprilă, Cioára, Cónдор* (ung. *K o n d o r*), *Corbu* (cu deriv.), *Coțofánă, Cucu, Daru* (ung. *d a r u* = « cocor »), *Fórcoș* (< ung. *f a r k a s* = « lup »), *Leu, Lupu, Módar* (ung. *m a d á r* = « pasăre »), *Șoimu, Ursu*, etc.

7. Nume date după nume de flori: *Bujor, Coprina, Ruja, Tulipán, Vira*, etc.

Destul de dese sunt și numele provenite dela nume etnice mai ales pentru câni: *Cazácu, Ovréica, Sárbu, Tătáru, Túrcu*.

8. Un foarte obișnuit criteriu de a numi animalele e acela de a li se da nume de persoană și adecă, uneori, nume depreciate în antroponomastică. Nu totdeauna însă aceste nume sunt depreciate. Des mai ales caii și câinii, primesc nume din cele mai simandicoase. (*Cezar, Frida, Liza, Luiza, Margareta, Minerva, Neli, Victor*, etc.). Mai ales cânilor, e obicei să li se dea numele câte unui cunoscut personajiu însemnat din vieța publică, adesea cu scopuri injurioase la adresa acelui personaj. În timpul războiului mondial, foarte adesea, țărani români din satele mai ridicate din Ardeal, își numeau câinii *Hindenburg, Tisa, Vilmoș*, etc., mărturisindu-și astfel resentimentele față de temutele personalități ale celor două monarhii, iar în vremea frământărilor sociale de după războiu, *Lenin, Troțchi*, etc. Nucleele sociale mai restrânse, satele, oferă de asemenea și ele indivizi sau individe supuse oprobriului public, încât numele lor oferă un material potrivit pentru numirea animalelor.

E curios că cele mai numeroase nume de animale dela nume de persoană sunt de origine ungurească, nu numai în sensul că sunt nume de persoană ungurești ci că se cunosc și în ungurește ca nume de animale. Întrebuintarea în românește a acestor nume pe o scară atât de întinsă ne dovedește nu numai necesitatea de a se da animalelor nume cât mai diverse — nume care se puteau lua și din tezaurul antroponomastic românesc — ci și — mai ales — tendinței de a deprecia aceste nume, ironizând elementul etnic care le întrebuintează în antroponomastică.

Iată câteva nume de persoană date animalelor: C a i : *Andraș, Arpad, Cezar, Gheri, Ghiță, Ghiuri, Hansi, Iancu, Loști, Lulu, Rundi, Victor, Vintilă* (deci numai trei nume românești !); I e p e : *Didina, Bela, Berta, Fani, Frida, Ida, Iulcea, Lina, Liza, Lola, Luiza, Luți, Mali, Manți, Minerva, Mița, Olga, Pauleta, Paulina, Rezi, Roza, Rozi, Vilma* ; C â n i : *Brătianu, Coloman, Friț, Frița, Ghiuri, Hansi,*

Iancu, Fuji, Leana, Lina, Liza, Mina, Mircea, Morinț, Neli, Nero, Ștefan, Tița, Trică, Victor; Vacii: *Lori, Maria, Roza, Steluța, Viroana*; Buii: *Ghiuri, Moziș*; Bivolite: *Dobrița, Maria, Viorica*; Bivoli: *Carol, Petru*; Tauri: *Carol, Dionisie, Dolfi, Dumitru, Gabor, Gheorghe, Ghiuri, Iancu, Ioanci, Victor*; Pisici: *Fifi, Ghiță, Inți, Mateiu, Mihaiu, Mili, Mița, Moti, Ninița, Ruța*; Porci: *Ghiță, Ghiuri, Ioan, Victor*; Berbeci: *Adam, Avram, Ghiță, Ghiuri, Laie, Noe*; Cocoși: *Gheorghe, Onea*. Din înșirarea de mai sus reiese că numele cele mai « moderne » sunt purtate numai de categoriile de animale cu care vine mai mult în atingere clasa intelectualilor: cai, pisici, câni, în timp ce vacile, boii, porcii, berbecii, cocoșii, poartă nume românești în cea mai mare parte.

9. E mai scurtă lista numelor formate din interjecții cu care se cheamă sau se alungă animalele: *Cicu, Ciuș, Cuțu, Pisa, Țițu*.